

Cetatea București Scurt istoric. 1866-1916

*drd. Cornel I. Scafeș
Ioan I. Scafeș*

Primele studii privind fortificarea României. 1866 – 1884

În 1866, după detronarea principelui Ioan Alexandru I, problema românească a revenit în atenția puterilor europene datorită Imperiului Otoman și Imperiului Habsburgic care au cerut încetarea unirii principatelor și revenirea la situația dinainte de 24 ianuarie/ 5 februarie 1859, adică două principate cu doi domnitori.

În pofida agitațiilor europene, politicienii români au ignorat amenințările și, în urma unui plebiscit, în fruntea statului a fost ales principele Carol I de Hohenzollern. Inițial, această alegere nu a fost recunoscută, iar Imperiul Otoman și-a manifestat intenția de a interveni militar în Principatele Unite, concentrând trupe la Giurgiu și Silistra. La rândul ei, armata română, hotărâtă să riposteze, și-a dispus forțele la Giurgiu, Oltenița, Călărași și mai apoi pe râul Sabar. Deoarece criza se prelungea, existând pericolul unei invazii, domnitorul Carol I a însărcinat o comisie compusă din maiorul Gheorghe Slăniceanu și căpitani Eracle Arion și Nicolae Dabija să studieze posibilitatea „întăririi capitalei principatului prin fortificațiune provizorie”. Comisia a propus executarea de fortificații pasagere dar, recunoașterea ca domn a lui Carol I de către Poartă, survenită pe 11/23 octombrie 1866 a detensionat situația internațională și, în consecință, propunerii nu i s-a mai dat curs.

Ideea nu a fost abandonată însă cu desăvârșire. Astfel, în 1872 maiorul E. Arion, sub semnătura „un ofițer de artilerie”, a publicat în „Monitorul Oastei” un studiu în care sublinia importanța fortificării țării și enunța principiile sistemului defensiv ce trebuia adecvat configurației granițelor și reliefului frontierei României.

La nivel oficial, generalul Ioan Emanoil Florescu, ministrul de război între 14 martie 1871–30 martie 1876, militar cu contribuții importante la dezvoltarea organizatorică a armatei române, a înființat încă din primii ani ai ministeriatului său o comisie, condusă de colonelului Gheorghe Manu, însărcinată să studieze posibilitatea realizării de fortificații permanente. Comisia, care a funcționat până izbucnirea crizei balcanice în 1875, a întreprins studii pe teren, în special pentru fortificarea Capitalei.

După izbucnirea crizei orientale în anul 1875, în condițiile în care România dorea să-și păstreze neutralitatea, problema fortificațiilor a revenit

în prim plan. Deoarece exista posibilitatea ca teritoriul național să fie transformat în câmp de luptă între forțele otomane și rusești, armata română a încercat să realizeze câteva puncte de sprijin fortificate împotriva unei eventuale invazii. Ca urmare, începând cu noiembrie 1876, până în primăvara anului 1877 au fost amenajate fortificații la Calafat și la Barboși, lângă Galați, prin care s-a urmărit bararea Dunării împotriva navelor de luptă otomane.

Evoluția ulterioară a evenimentelor politice și militare au făcut ca armata română să se implice în război de partea Rusiei și să ia parte la războiul din Peninsula Balcanică, pentru apărarea independenței României proclamată de Parlamentul de la București la 9/21 mai 1877. În Bulgaria trupele române s-au confruntat, la Plevna, Belogradcik și Vidin, cu războiul de asediu, care a demonstrat valoarea strategică a fortificațiilor pasagere și permanente.

După încheierea conflictului, urmare a nerespectării de către Rusia a convenției încheiate în 1877, care garanta integritatea României, relațiile dintre foștii aliați, români și ruși s-au deteriorat deoarece trupele țariste au ocupat estul teritoriului, în apropierea gurilor Dunării. Domnitorul Carol și guvernul român au decis să reziste în fața unei posibile acțiuni militare ruse și au retras forțele române în triunghiul format de localitățile Slatina, Târgoviște și Curtea de Argeș, unde pozițiile ocupate au fost fortificate.

Încheierea Păcii de la Berlin, pe 1/13 iulie 1878, a dus la recunoașterea internațională a statului român, proclamat regat pe 14/26 martie 1881, însă a lăsat în urmă o serie de probleme privind apărarea independenței, atât de scump plătită. Congresul a confirmat ocuparea județelor Cahul, Ismail și Bolgrad de către Rusia, compensând pierderea cu acordarea unui alt teritoriu, și el românesc, Dobrogea.

Amenințarea rusească a continuat însă și după 1878 deoarece, prin poziție geografică și interese proprii, România constituia un obstacol în calea politicii promovate de St. Petersburg în Balcani.

Deoarece existau suspiciuni privind o intervenție în forță pentru impunerea hotărârilor puterilor europene, România a căutat să-și ia unele măsuri de apărare.

După război, din inițiativa regelui Carol I, au fost reluate studiile privind realizarea unui sistem de fortificații la fel ca în Rusia (la Lemberg), Austro-Ungaria, Franța, Germania și Belgia, pornindu-se de la preceptul conform căruia fortificațiile constituie un punct de sprijin care permit unei armate regrouparea, reorganizarea și constituie o bună bază de plecare la ofensivă.



Foto.1: Regele Carol I al României (1866–1914). Militar de profesie, a contribuit la dezvoltarea remarcabilă a armatei române. Datorită insistențelor sale au început studiile și, mai apoi, lucrările de fortificare ale României.

Astfel, în 1882 a fost numită o comisie prezidată de generalul Gh. Manu, cel care condusese și lucrările comisiei în perioada premergătoare Războiului de Independență, cu misiunea de a alcătui proiectul de fortificare a țării. Comisia a reluat, actualizat și îmbunătățit studiile teoretice și pe teren făcute la începutul anilor '70, rezultatul fiind finalizat într-un memoriu, prezentat Ministerului de Război. Era primul proiect complet de fortificare a României. În el membrii comisiei au propus fortificarea țării pe 5 zone: Oltenia, până la Olt; Muntenia, de la Olt la linia Focșani, Galați; Moldova de apus, între Carpații Orientali și Siret; Moldova de răsărit, între Siret și Prut; Dobrogea. Fortificarea Capitalei reprezenta prima urgență după care urma realizarea unor fortificații pe linia Focșani-Galați, care să bareze o posibilă invazie a armatei ruse și un cap de pod la Cernavoda, forturi și baterii în zonele Galați, Constanța.

Intervenția generalului belgian Henri Alexis Brialmont

Cu toate acestea, lipsa de experiență a ofițerilor români în domeniu l-a determinat ca regele Carol I și pe sfetnicii săi militari să apeleze și la consilierea unor specialiști străini. Astfel, în același timp cu Comisia Manu, după cum relata Gustave Coutouly, trimisul extraordinar și ministrul plenipotențiar al Franței la București, mai mulți ofițeri germani din Marele Stat Major prusian au efectuat o serie de studii privind obstacolele naturale de pe teritoriul României, materializate în câteva memorii cu propuneri de fortificare, adresate regelui Carol I.

Deoarece echipele de ofițeri germani au stărnit atenția poliției austro-ungare, s-a renunțat la serviciile acestora, nedorindu-se implicarea Germaniei într-un act inamical față de aliata ei.

Pentru evitarea unor neplăceri diplomatice Carol I a apelat la un specialist dintr-o țară neutră, Belgia, chemându-l în 1882 la București, prin intermediul surorii sale Maria von Hohenzollern-Sigmaringen, soția regelui Leopold al II-lea al Belgiei, pe generalul Henri Alexis Brialmont, o somitate în domeniul fortificațiilor.

1.



Foto.2: Generalul-locotenent belgian Henri Alexis Brialmont (1821–1903), o personalitate recunoscută în domeniul fortificațiilor din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Autor al proiectelor cetăților de la Anvers și, ulterior, a celor de la Liège, a fost solicitat cu insistență de regele Carol I pentru a se pronunța asupra fortificării Bucureștilor.

Cum regele puna „mare preț pe vizita sa”, care încălca însă statutul de neutralitate al Belgiei, generalul a folosit un subterfugiu: și-a luat un concediu pentru a vizita Constantinopolul, în drum, urmând să oprească vreme de 8 zile și în România, unde Carol I îi propunea să efectueze o „excursie al cărei scop este vizitarea câtorva poziții strategice”. Cu toate ezităările guvernului belgian, care nu dorea să i se reproșeze de comunitatea internațională încălcarea neutralității, Brialmont a răspuns invitației suveranului în octombrie 1882.

Sosit în România, Brialmont a fost primit în audiență de regele Carol I și de primul-ministru Ion C. Brătianu. Regele i-a cerut să elaboreze o strategie privind fortificarea României. După aceasta, însoțit de căpitanul Ioan Culcer din Regimentul de Geniu, el a făcut o călătorie de informare în împrejurimile Bucureștilor, Cernavodei, Constanței și Galaților. Mai mult, după cum relatea Gustave Coutouly reprezentantul francez la București, i s-au pus la dispoziție și proiectele întocmite de Comisia Manu, proiecte pe care generalul belgian „le-a completat și rectificat, păstrând însă, după cum se spune, părți însemnate din ele”.

Generalul H. A. Brialmont a redactat un memoriu privind organizarea apărării României, în care pentru lucrările de detalii și-au adus contribuția și căpitanii Mihail Boteanu și Ioan Culcer.

În memoriul, înaintat pe 15/27 decembrie 1882 regelui Carol I, el propunea, în acord cu Comisia Manu, realizarea a 5 zone fortificate, și

anume: **Bucureștiul** – centrul politic și administrativ, principalul nod de comunicații, localitate plasată la egală distanță de Orșova și Galați, față de munți și principalele trecători –, **un cap de pod pe Siret**, pentru blocarea unor atacuri dinspre nord, **Galațiul**, principalul port pe Dunăre și un important centru comercial, **Cernavoda**, cap de pod pentru forțele din Dobrogea și bază pentru o eventuală operațiune în Bulgaria și **Constanța**, principalul port românesc la Marea Neagră.

Agravarea situației internaționale și votarea primelor fonduri pentru fortificații în 1883

Sosirea lui Brialmont la București a fost înregistrată ca un fapt divers, ulterior însă, datorită activității serviciilor de informații străine, în special a celui austro-ungar și cel rus, direct interesate, a devenit o problemă publică și internațională.

În 1883 Guvernul de la Viena a făcut unele demersuri pe lângă guvernul de la Bruxelles pentru a interzice prezența în România a generalului Brialmont.

Charles Théodore Gonzalve conte Diesbach de Belleroyche, secretar II la legația Franței de la București, nota într-un raport din 12/24 decembrie 1883 către Jules Ferry, președinte al Consiliului de Miniștri și ministru de externe al Franței, că „*scandalul Brialmont*” fusese stârnit de Austro-Ungaria din teamă că banii pentru fortificații vor fi folosiți pentru ridicarea de fortificații la frontiera din Transilvania, deoarece Viena își dădea seama că Bucureștiul nu poate „*fi apărat din cauza câmpiilor imense care îl înconjoară și în consecință de inutilitatea unor lucrări pentru a împiedica măcar și accesul*”.

Intervenția austro-ungară s-a făcut pe fondul iritării diplomației cezaro-crăiești în chestiunea atitudinii României în privința Comisiei de supraveghere a C.E.D., dezbătută de marile puteri într-o conferință specială la Londra, încheiată pe 26 februarie/10 martie 1883. Conferința, fără să țină seama și de interesele României, luase o serie de decizii privind navigația pe Dunăre, printre care extinderea competenței C.E.D. de la Brăila la Porțile de Fier și dreptul Austro-Ungariei să decidă în problema Dunării peste guvernul român.

Profitând de atitudinea marilor puteri care încercau să-și impună punctul de vedere, ceea ce irita opinia publică românească, guvernul I.C. Brătianu a cerut și a obținut ca Parlamentul să voteze un credit de 15 milioane de lei, din care 10 milioane erau dirijate, explicit, pentru începerea lucrărilor de fortificații. În alte circumstanțe, votarea creditului pentru

fortificații ar fi stârnit discuții aprinse, guvernul nefiind sigur că ar fi obținut o majoritate pentru acordarea lui.

Suma primită de Ministerul de Război a permis demararea lucrărilor pregătitoare: ridicări topografice pe scară mare pentru alegerea punctelor în care vor fi amplasate fortificațiile, efectuarea de sondaje și realizarea instalațiilor pentru fabricarea cărămidilor.

Votarea primului fond de 15 milioane cerut de guvern cu câteva zile înainte de semnarea Tratatului de la Londra, a fost considerată ca având un caracter demonstrativ împotriva marilor puteri după cum îi comunica Ernst von Mayr, trimisul extraordinar și plenipotențiar al Austro-Ungariei la București, ministrului austro-ungar de externe Gustav Sigismund von Kálnoky de Köröspatak. El cita, cu semne de exclamare, un articol apărut în ziarul „România Liberă”: *„Europa n-ar putea să vadă în aceasta o demonstrație împotriva hotărârii conferinței, acest proiect nefiind îndreptat împotriva Austro-Ungariei (!!!), ci ar trebui să se convingă doar că România este hotărâtă să-și apere drepturile, eventual chiar și cu arma în mână”*. Eugen Schuyler, ministru rezident al S.U.A. la București, Atena și Belgrad, informându-l pe Frederick T. Frelinghuysen, secretarul de stat al S.U.A., considera că guvernul profitase *„de agitația creată de acțiunea Europei în problema dunăreană”* și obținuse votarea creditului de 15 milioane având asentimentul opiniei publice.

Ocazia de a-l îndepărta pe Brialmont de problema fortificațiilor românești s-a ivit în momentul în care Brialmont a cerut un concediu pentru a merge în Germania, dar, fără aprobarea guvernului său, a ajuns în România. El a sosit la București în prima decadă a lunii iunie 1883 și a fost imediat primit de rege. Carol I i-a solicitat redactarea unui memoriu privind măsuri de apărare a frontierei, punându-i la dispoziție pentru această lucrare toată documentația realizată până în acel moment de Marele Stat Major.

Generalul Brialmont nu a apucat să lucreze prea mult deoarece a fost rechemat pe neașteptate de guvernul belgian. După cum relatează Theodor C. Văcărescu, ministrul rezident al României la Bruxelles, generalul a fost pus să dea explicații în scris ministrului de război privind scopul călătoriei în România, iar primul-ministru Hubert Joseph Walter Frère-Orban a cerut trecerea sa imediată în rezervă. Cererea de trecere în rezervă a fost provocată, după declarațiile lui Frère-Orban, de atitudinea României în chestiunea Dunării, începerea construcției fortificațiilor fiind percepută ca o sfidare a marilor puteri. În realitate însă, după cum remarcă Th. Văcărescu, ea se datora unor probleme financiare iscate de relația româno-belgiană în

chestiunea „Société industrielle belge” „față de care domnul Frère are o foarte vie simpatitudine și în care diferite personalități politice, de nuanțe diferite, sunt la fel de interesate”.

Iritați, regele Carol I și primul-ministru Ion C. Brătianu și-au dat asentimentul ca Th. Văcărescu să „sugereze” guvernului belgian că, dacă situația generalului Brialmont nu se rezolva urgent, România se va vedea silită să închidă accesul produselor belgiene pe piața românească. Guvernul belgian a cedat, iar Brialmont a fost rechemat în activitate.

Aceste evenimente au avut loc în contextul în care la București se conștientiza faptul că, pentru a avea răgazul consolidării statale, pentru a se putea apăra în fața politicii ruse de expansiune în Peninsula Balcanică, România trebuia să-și asigure protecția unor mari puteri. În acest scop, între 4/16 – 16/28 august 1883, Carol I a întreprins o vizită în Germania la invitația prințului Wilhelm de Prusia, viitorul împărat Wilhelm al II-lea, urmată de o vizită la Viena. Aici, regele a tatonat terenul pentru aderarea României la alianța Puterilor Centrale și, totodată, a discutat problema fortificațiilor românești și semnificația lor. Vizita sa a fost imediat urmată de cea a primului-ministru I. C. Brătianu care, la 26 august/7 septembrie, întâlnindu-se cu Otto von Bismarck, cancelarul Germaniei, a pus la punct detaliile semnării tratatului. Aderarea României la alianța Puterilor Centrale a avut loc la 18/30 octombrie 1883, semnarea documentului având loc la Viena în cel mai desăvârșit secret. Consecința imediată a fost că problema iscată în privința Comisiei Europene a Dunării a fost amânată *sine die*. Austro-Ungaria nu a mai insistat asupra hotărârilor luate în conferința de la Londra, iar comisia mixtă nu a mai fost înființată niciodată.

În pofida crizei internaționale stârnite de opoziția României în privința Comisiei Europene a Dunării și a „scandalului Brialmont”, activitatea în direcția definitivării fortificațiilor române a continuat cu intensitate. Totuși, în paralel se vehicula și opinia exprimată de Maximilien Napoléon de Ring, trimisul extraordinar și ministrul plenipotențiar al Franței la București, într-un raport din 1/13 august 1883, care nota în privința „Cetății Bucureștilor”: „Deoarece Bucureștii sunt situați în mijlocul unei câmpii vaste mă îndoiesc, într-adevăr, că se va reuși vreodată să se facă ceva serios. Există totuși, pe două din laturile sale, la câțiva kilometri de cartierele sale mărginașe, câteva mlaștini și păduri mlaștinoase pe care se pare că ar putea fi folosite pentru apărare prin stăvilirea apei, aceasta urmând să facă impracticabil accesul spre oraș. Orașul în sine nu va avea o incintă continuă”.

Memoriul lui Brialmont din decembrie 1882 a fost urmat, la 28 iunie/10 iulie 1883, de alte 2 memorii prin care generalul detalia organizarea celor 5 puncte întărite și estima costurile lucrărilor de construcție.

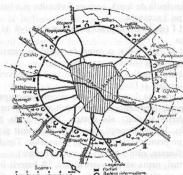


Foto.3: Planul „Cetății București”.

În ceea ce privea „Cetatea București”, prima care trebuia să fie realizată, planurile lui Brialmont prevedeau realizarea unei *linii principale de rezistență*, cu un perimetru de 72 km, compusă din 18 forturi detașate, la intervale de 4 km, și 18 redute-baterii intermediare, o linie secundară defensivă, numită *incinta*, sau *nucleul cetății*. Armamentul urma să fie instalat, parțial în cupole⁴⁸, parțial pe platforme descoperite. Diametrul liniei principale de rezistență era neregulat. Astfel, cele mai apropiate, erau viitoarele forturi Afumați și Măgurele, aflate la o distanță de 21 km, iar cele mai depărtate forturile Chitila și Leordeni, aflate la o distanță de 28 km. Distanța medie de la forturi la perimetrul orașului era de cca 8 km. Intervalul dintre lucrări, forturi și baterii, era de 2 km, adică bătaia unui tun de calibru mic. Înapoia forturilor și bateriilor urma să se construiască o linie de cale

⁴⁸ Generalul H. A. Brialmont montase încă din 1863 la fortificațiile de la Anvers, proiectate anterior de el, prima cupolă din oțel cu 2 tunuri de 150 mm, inspirată de turela realizată de căpitanul englez Coles pentru marina britanică, revoluționând astfel construcția de fortificații.

ferată de centură, dublată de o șosea, ambele mascate de o perdea de vegetație, lată de 10 m. Forturile și bateriile erau era legate de comandamentul cetății cu 2 linii telefonice. La mobilizare se prevedea o rețea de comandament și de tragere.

Linia principală de luptă, centura forturilor și a bateriilor intermediare, era organizată pe 3 sectoare:

Sectorul I (de N-E), cuprins între forturile 1-9 și bateriile laterale, la E de Dâmbovița.

Sectorul II (de S-E), cuprins de 10-13 și bateriile laterale, cuprins între Dâmbovița aval și șoseaua spre Giurgiu.

Sectorul III (de S-V), cu forturile 14-18 și bateriile laterale, cuprins între șoseaua Giurgiu și Dâmbovița.

Forturile erau de 3 tipuri cu șanț și contraescarpa zidită: Tipul 1 (la Chitila și Otopeni, prevăzute cu un reduct și 10 tunuri de calibru mare), dispuse pe „cheile tactice” ale cetății; Tipul 2 (la Mogoșoaia, Tunari, Afumați, Cățelu, Jilava, Popești, prevăzute cu reduct și 9 tunuri de calibru mare), așezate pe principalele poziții ale sectoarelor; Tipul 3 (restul forturilor acestea având, fiecare, câte 6 tunuri de calibrul mare).

Între forturi, urma să se construiască 18 baterii intermediare, fiecare din ele înarmate cu câte un tun lung de 120 mm și 2 mortiere de 210 mm.

Un deviz preliminar arăta că pentru realizarea „Cetății București” – construcții, căi de comunicație, armament și muniții – , era nevoie de 88 275 080 lei.

După admiterea anteproiectelor de către Carol I, în urma avizului favorabil al comisiei prezidate de I.C. Brătianu, generalul Brialmont, aflat la Bruxelles, a fost însărcinat ca, secondat de căpitanii M. Boteanu și I. Culcer, să elaboreze planurile forturilor și redutelor-baterii ale „Cetății București”.

În 1883 memoriile generalului Brialmont și ale Comisiei Manu au fost analizate de o comisie prezidată de primul-ministru și ministrul de război I. C. Brătianu, compusă din generalii Eraclie Arion, Nicolae Dabija, Ștefan Fălcoianu, colonelii Anton Berindei, Zamfir Gheorghiu, Serghie Voinescu, Dimitrie Dimitrescu-Maică, întrunită în prezența regelui Carol I și a invitatului său, generalul H. A. Brialmont. Comisia, după dezbateri, a decis că unicul sistem de fortificații compatibil cu natura granițelor, relieful, suprafața și puterea militară a României consta în organizarea unei zone centrale de apărare .

S-a hotărât să se întocmească două memorii detaliate, unul privind executarea lucrărilor de fortificație, întocmit de colonelul A. Berindei, și unul referitor la armamentul necesar înarmării forturilor Bucureștilor, întocmit de colonelul D. Dumitrescu-Maică.

Contele Diesbach de la Belleruche, funcționar la Ambasada Franței, menționa că planurile erau păstrate într-un secret absolut. El avea informații că aceste planuri nu fuseseră văzute decât de generalii Arion, Fălcoianu și colonelul Berindei care le-au discutat cu Brătianu și Brialmont. Faptul că austriecii nu au reușit să intre în posesia lor, cu toate eforturile depuse, era pus de contele de la Belleruche pe seama faptului că primul-ministru la păstrase asupra sa, și nu la Ministerul de Război deoarece „domnul Brătianu nu are în compatrioții săi decât o încredere limitată”.

Pe 22 iunie 1883 în „Monitorul Oficial” s-a publicat un anunț pentru licitația a 1 miliard de cărămizi mici sau 475 milioane de cărămizi mari pentru construcția Cetății București. Livrarea trebuia făcută în 5 ani, începând cu 1 mai 1885. A câștigat „Banque de Construction”, strând legată de „Union Baugesellschaft” din Viena. Ulterior, în decembrie 1883, deoarece primul-ministru Ion C. Brătianu a considerat că prețul de adjudecare era prea mare, licitația s-a repetat, dar prețul oferit de o firmă din Bruxelles și una din București, fiind în continuare prea mare, s-a decis ca fabricarea cărămizilor să se facă de către stat.

În toamna anului 1883, în vederea începerii lucrărilor în anul următor, s-a decis constituirea a trei echipe formate din geniști care au primit misiunea să realizeze o hartă topografică a Bucureștilor și împrejurimilor acestuia, în scopul stabilirii în teren a amplasării generale a forturilor și sondării structurii solului pe care urmau să fie amplasate acestea. Activitatea echipelor a fost coordonată de colonelul A. Berindei. Rezultatele activității acestor echipe au fost trimise în Belgia unde, pe baza lor, generalul H. A. Brialmont secondat de căpitanii I. Culcer și M. Boteanu au elaborat forma finală a fortificațiilor Cetății București.



Foto. 4 : Generalul de divizie Anton Berindei (1838–1899). Director a lucrărilor de fortificație de la București între 1882 – 1895. Între 15 aprilie – 31 octombrie 1899 a ocupat funcția de inspector general al genului și de guvernator al Cetății București.

Începerea lucrărilor la Cetatea București și activitatea în primii ani, 1884-1887

Echipa formată din generalul Brialmont și căpitanii Culcer și Boteanu

au finalizat planul la sfârșitul lui mai 1884. Lucrarea, cuprindea un sistem de forturi prevăzute cu artilerie grea în cupole blindate și pe platforme descoperite.

Cei doi ofițeri români au adus în România documentația respectivă, la începutul lunii iunie 1884. Activitatea în domeniul fortificațiilor, a fost pusă sub coordonarea *Comisiei Fortificațiilor*, înființată la jumătatea anului 1884 și transformată peste puțin timp în *Directia Fortificațiilor*, direcție subordonată Ministerului de Război. Regimentul de Geniu a fost desemnat să execute lucrările.

Lucrările au fost încredințate colonelului A. Berindei, comandantul Regimentului de Geniu cu garnizoana la București, urmând să fie efectuate de militarii din subordinea sa. Ele au început în iulie 1884, prin așa numita „organizare de șantier”. Peste două luni, la 1/13 octombrie 1884, geniștii au început construcția forturilor Chitila, Otopeni, ambele Tip 1, și Mogoșoaia, Tip 2.

Pentru o mai bună coordonare, terenul a fost împărțit în sectoare de lucru. Sectorul I, înființat pe 2/14 iunie 1884, comandat de căpitanul Mihail Boteanu, cuprindea forturile Chitila, Otopeni și Mogoșoaia. Sectorul II, înființat la 30 septembrie/1 octombrie 1885, comandat de căpitanul Ioan Culcer, cuprinde forturile Tunari și Ștefănești.

Aflat în vizită în România în iulie 1884, căpitanul M. Blanche, atașatul militar adjunct al Franței la Viena, în raportul său către ministrul de război francez, aprecia logica construirii fortificațiilor de la București deoarece „*România nu va face război singură și cum ea este cu totul sigură de a avea un aliat puternic, oricare ar fi acesta, toate îi impun să-și creeze un loc sigur în care să poată adăposti, timp de câteva săptămâni, guvernul, bogățiile sale și chiar, trebuie să o spunem, întreaga sa armată sau o parte din aceasta*”. Însă, după opinia sa, Brialmont nu a rezolvat problema fortificării Bucureștilor la un preț avantajos, maiorul Blanche fiind de opinie că „*Generalul a adus cu sine planul ideal al unui oraș fortificat, pe care geniștii români l-ar fi putut prelua, până la un anumit punct, din tratatele de specialitate, și n-a rezolvat niciuna din problemele speciale pe care le comportă construirea unor fortificații – la preț convenabil – în jurul capitalei*”.

Conform unui raport informativ cezaro - crăiesc de la sfârșitul anului 1884, deși regele Carol I era un susținător fervent al construirii fortificațiilor, din motive economice și financiare un mare număr de oameni politici, dar și militari, între care erau citați I. C. Brătianu, D. A. Sturza sau generalul E. Arion, se arătau rezervați. „*După afirmațiile unor ofițeri superiori, în*

principiu numai regele ar fi cel care a pus lucrurile în mișcare”, menționa raportul.

La 11 ianuarie 1885, raportul atașatului militar cezaro – crăiesc, căpitanul Adolf von Schneider, semnala: „*În ziarele de opoziție, precum și în cercurile ofițerilor superiori, care nu fac parte din trupele de geniu, se face tot mai simțită creșterea puternică a curentului îndreptat împotriva continuării lucrărilor de fortificații*”. Raportul mai menționa că „*Planurile pentru fortul Chitila au fost trimise înapoi generalului Brialmont, deoarece biroul de fortificații al Regimentului de Geniu n-a fost de acord cu ele*”.

Având informații despre rezistența tăcută a militarilor și, mai vocală, a politicienilor, care, în esență cereau renunțarea la construcția de forturi, Brialmont a propus, la 31 iulie/12 august 1885, ca planurile cetății București, ținute în secret, să fie supuse dezbaterilor publice deoarece „*este mai bine ca aceste critici să aibă loc înainte de începerea lucrărilor decât după terminarea lor, atunci când va fi prea târziu pentru a realiza îmbunătățirile propuse și a îndrepta greșelile făcute. Dealtfel, o lungă experiență mi-a dovedit că lucrările de apărare, la care accesul străinilor este interzis, sfârșesc prin a fi cunoscute de către cei care au interes s-o facă*”. Cu toate acestea, dezbaterile nu a avut loc.

Lucrările au primit la 28 noiembrie/10 decembrie 1885 un nou impuls prin votarea legii exproprierilor terenurilor pentru „Cetatea București” care a fost declarată lege de utilitate publică.

Deoarece specialiștii militari nu erau încă decizi asupra armamentului necesar fortificațiilor, la sugestia generalului Brialmont, Ministerul de Război a organizat în perioada 6/18 decembrie 1885 – 11/23 ianuarie 1886 o serie de experiențe cu tipuri de cupole cuirasate. Cum experiențele desfășurate pe platoul Cotroceni de la București interesau în cel mai înalt grad militarii și constructorii străini care încă ezitau în privința formei și materialului cupolelor, acestea au fost primite cu interes, la ele participând ca observatori reprezentanți din Austro-Ungaria, Belgia, Danemarca, Franța, Germania, Italia, Marea Britanie, Olanda, Rusia și Turcia.

Deși, în final, specialiștii români nu s-au decis asupra modelului de cupolă cuirasată, experiențele au fost deosebit de utile și au contribuit la evoluția ulterioară a armamentului cuirasat.

La 14/28 februarie 1886 Parlamentul României a votat „*Legea pentru fortificația Bucureștilor*”, prin care fortificarea Capitalei a fost declarată de utilitate publică. Legea fixa ca temen final al lucrărilor anul 1890 și acorda un credit de 6 milioane de lei, destinat continuării lucrărilor angajate în perioada 1886-1887 și deschiderii frontului de lucru la alte 4 noi forturi.

Problemele complexe întâmpinate în domeniul apărării – cumpărarea de armament de artilerie, mărirea flotei de Dunăre și Mare, construcția de cazărmi, a „Cetății București” și, în perspectivă, a liniei fortificate Focșani-Nămoloasa-Galați –, au impus crearea unui organism de studiu și avizare la nivel general. Astfel, la propunerea regelui Carol I, la 11/23 martie 1886 a fost instituită **Comisia de Apărare a României**. Comisia, prezidată de ministrul de război, avea în componență conducătorii unor departamente cheie cum erau șeful Statului Major General, inspectorul general al artileriei, directorul lucrărilor de fortificație, pe cel al Arsenalului armatei și, pentru legătura cu capul statului, pe șeful Casei Militare Regale.

Comisia de Apărare s-a întrunit pentru prima oară la 11/23 martie 1886, în prezența regelui Carol I, având pe ordinea de zi discutarea caietului de sarcini al fortificațiilor, formarea unei opinii asupra armamentului necesar acestora și stabilirea măsurilor pentru impunerea activității de construcție. La 28 martie/9 aprilie 1886 Comisia a decis ca planurile de detaliu ale bateriilor intermediare să fie proiectate în țară, după un plan tip trimis de generalul H. A. Brialmont. Referindu-se la apetența corpului ofițeresc român de specialitate de a perfecționa ceea ce oferea străinătatea, Gustave Coutouly, trimisul extraordinar și plenipotențiar al Franței la București, scria la 15/27 aprilie 1886: *„Mai știu că voluminosul caiet de sarcini, întocmit de eminentul general belgian, este în acest moment obiectul uneia dintre acele lucrări de ingenioasă transformare, la care administrația acestei țări supune, în mod frecvent, proiectele comandate specialiștilor străini și am auzit că acest program corectat va fi adus, probabil în câteva săptămâni, la cunoștința marilor antreprenori de lucrări publice”*.

La 5/17 august 1886, generalul de brigadă Anton Berindei, avansat la acest grad în 1885 și numit comandantul Diviziei I infanterie, a continuat să-și exercite funcția și de director al lucrărilor de fortificație la „Cetatea București”. Mai mult, el a devenit singurul responsabil al mersului lucrărilor și cheltuirii fondurilor.

În paralel cu acțiunile de organizare și coordonare a activității, lucrările la fortificațiile Cetății București au continuat prin deschiderea unor noi șantiere. Astfel, pe 16/28 februarie 1886 au început lucrările la Fortul 6 Afumați, iar peste aproape o lună, pe 22 februarie/6 martie 1886 au început lucrările la Fortul 13 Jilava. În același an, pe 25 noiembrie/7 noiembrie 1886 au fost demarate și lucrările la primele baterii intermediare, bateriile 18-1 Chiajna și 3-4 Otopeni, prin ridicări topometrice și întocmirea planurilor, executate de ofițerii Regimentului de Geniu. Lucrările în teren la bateriile intermediare au început peste câțiva ani deoarece la începutul anului 1887

lucrările de construcție au fost întrerupte temporar din cauza modificării planurilor și a lipsei de fonduri.

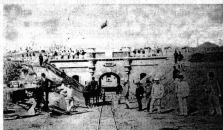


Foto.5: Aspect din timpul lucrărilor de construcție de la Fortul 5 Ștefănești.

Modificarea planurilor lucrărilor de fortificații

Modificările planurilor fortificațiilor Bucureștilor s-a datorat experiențelor întreprinse în 1886 în Germania și Franța cu noi tipuri de proiectile și încărcătura explozivă. Rezultatele au demonstrat că noile proiectile – denumite *obuze-mină* sau *obuze-torpilă* – pot spulbera orice fortificație permanentă construită doar din cărămidă, așa cum se procedase până în acel moment.

Luând act de rezultate, Comisia de Apărare a cerut în ianuarie 1887 generalului H. A. Brialmont să modifice planurile forturilor încât acestea să reziste loviturilor obuzelor - torpilă. În sprijinul generalului Brialmont, pe 19/31 ianuarie 1887, a fost trimis la Bruxelles căpitanul I. Culcer. Totodată, în februarie 1887, Comisia a ordonat Ministerului de Război ca, până la sosirea noilor planuri modificate, lucrările la cele 6 forturi să fie întrerupte. De altfel însuși Brialmont recunoștea, într-o scrisoare către regele Carol I, că „Acele planuri vor trebui modificate substanțial ca urmare a progreselor recente pe care le-a realizat artileria. Tragerile executate în Franța, acum trei luni, asupra fortului de la Malmaison au dovedit că bolțile și zidurile exterioare, construite sau proiectate până în prezent, nu vor putea rezista obuzelor-torpilă a căror lungime este 5 la 6 calibre, încărcate cu 33 de kilograme de melinită. Toate forturile construite în Franța și în alte țări de la 1870 în-oace vor trebui deci să fie întărite sau transformate. Aceasta va cere mai mult sacrificii bănești din cauza eventualelor greșeli la care ar da loc. Acest lucru va fi mult mai puțin costisitor pentru România, ale cărei lucrări

de apărare sunt abia începute". În final generalul menționa că sporul de cheltuieli va fi compensat, parțial, „prin unele reduceri și simplificări”.

Modificările planurilor „Cetății București” au fost prezentate Comisiei de Apărare la 1/13 martie 1887. În esență ele constau din renunțarea la lucrările de infanterie și artilerie descoperite, adăpostirea întregii artilerii în cupole cuirasate, reducerea numărului pieselor de artilerie, mărirea grosimii bolților, de la 1-1,2 m la 2,5-3 m, și înlocuirea materialului din care erau făcute, cărămida, cu betonul simplu. O altă modificare a constat din mutarea armamentului de flancare, din escarpa fortificației în contraescarpă. Din rațiuni de economie, numărul încăperilor destinate garnizoanei a fost redus de la 18 la 10.

Toate aceste modificări ridicau considerabil devizul lucrărilor de fortificare a Cetății. Ca urmare, în intervalul 1886 – 1887, s-a renunțat realizarea celei de-a doua linii de apărare a Capitalei, așa numita „incintă” ce fusese gândită, tot din motive de economie, ca o incintă cu profil simplu, fără escarpă și contraescarpă zidite, care, pe lângă rolul de apărare și limitare a perimetrului Capitalei, putea contribui la limitarea contrabandei. În 1895, într-o scrisoare trimisă generalului Brialmont, regele Carol I l-a asigurat că incinta se va realiza totuși, în momentul în care se va dispune de fondurile necesare, dar promisiune care nu a putut fi îndeplinită.

La 11/23 martie 1887, Comisia de Apărare a autorizat Direcția Fortificațiilor să reia lucrările, fără a mai începe altele noi. Lucrările au reînceput în aprilie 1887. Deoarece devizul noilor proiecte ale forturilor Cetății București se ridica la cifre foarte mari, maiorul M. Boteanu a fost trimis la Bruxelles pentru a face împreună cu generalul Brialmont noi modificări ale planurilor, necesare pentru reducerea cheltuielilor de construcție. Acum, în locul forturilor mari, Tip 1 și Tip 2 (Chitila, Mogoșoaia, Otopeni și Jilava), care se aflau în construcție, s-a propus construirea și amenajarea de forturi Tip mic. Fortului 6 Afumați, proiectat ca fort Tip 2, a fost modificat după proiectul Direcției Fortificații înălțându-i-se redutul.

După reluarea lucrărilor în aprilie 1887 lucrările au continuat în ritm susținut, geniștii români efectuând, în funcție de necesități și fonduri, o serie modificări și simplificări ale planurilor de execuție deja modificate de Comisia de Apărare. Ultimele modificări, care au adus o însemnată reducere a cheltuielilor, s-au datorat Direcției de execuție a lucrărilor, aprobate de către generalul A. Berindei, Directorul general a fortificațiilor.

Efortul financiar pe care trebuia să-l suporte bugetul României în domeniul fortificațiilor s-a mărit însă considerabil din 1887-1888 când s-a abordat un nou front de lucru prin construcția „Liniei Fortificate Focșani-

Nămoloasa-Galați", compus din 3 capete de pod, conform planurilor maiorului german Maximillian Schumann.

Noua politică financiară a guvernului.

Continuarea lucrărilor după ultimele modificări

La 23 martie/4 aprilie 1888 guvernul Ion C. Brătianu, la putere din 9/21 iunie 1881, și care susținuse cu îndârjire ideea fortificării României, a fost înlocuit cu un guvern conservator condus de Theodor Rosetti. Din motive lesne de înțeles, în Parlament s-au declanșat discuții aprinse privind fortificațiile „Cetății București” și „Liniei Fortificate Focșani – Nămolosa – Galați”, fiind puse sub semnul întrebării nu numai cheltuielile, considerate exagerate, ci și utilitatea fortificațiilor și, în consecință, a investițiilor importante care mai trebuiau făcute.

Discuțiile din Parlament s-au repercutat asupra mersului lucrărilor de construcție. S-au cerut economii, Parlamentul, după tonul general al discuțiilor, ne mai fiind dispus să acorde fonduri.

În această situație cei interesați de finalizarea lucrărilor au căutat prin toate mijloacele schimbarea atitudinii parlamentarilor.

O primă luare de poziție a fost cea a regelui Carol I care, după o inspecție pe teren, a cerut generalului A. Berindei, la 5/17 mai 1888 reducerea drastică a cheltuielilor de construcție.

De aceea s-au revăzut propunerile lui Brialmont și s-a constatat că ele ridicau costul forturilor mari cu 24%. Ca urmare, Direcția Fortificațiilor a decis întreruperea temporară a lucrărilor, intenționându-se realizarea de economii printr-o nouă modificare și simplificare a planurilor fortificațiilor ce nu fuseseră încă abordate.

În ședința din 20 mai/1 iunie 1888 a Comisiei de Apărare generalul Constantin Barozzi, ministrul de război în guvernul Theodor Rosetti, a cerut, la rândul său, micșorarea cheltuielilor pentru fortificații.

Ca soluții generalul A. Berindei a propus continuarea lucrului la fortificațiilor începute, cărora urmau să cunoască o serie de modificări: suprimarea unor lucrări de zidărie la escarpe și contrascescarpe, reducerea numărului de încăperi și desființarea



manutanțelor și pirotehniilor. În același timp, pentru a nu se afecta rezistența lucrărilor și capacitatea lor de rezistență, s-a avut în vedere înlocuirea bolților din cărămidă cu bolți din beton, precum și adăpostirea artileriei fortificațiilor în cupole cuirasate. Celelalte forturi urmau să fie *forturi de dimensiuni mici, fără reduit*.

Foto.6: Fortul 3 Otopeni. Gangul de intrare în reduit. Se remarcă, în stânga, ambrazura tunului de flancare a rampei de acces în fort. În prezent șanșul și încăperile reduitului sunt inundate.

În urma modificărilor, Comisia de Apărare a stabilit o nouă clasificare a forturilor ce urmau să fie de Tip 1 (Nr. 1 Cbitila și Nr. 3 Otopeni), de Tip 2 (Nr. 2 Mogoșoaia și Nr. 13 Jilava), de Tip 3 (Nr. 7 Pantelimon, Nr. 8 Cernica, Nr. 9 Cățelu, Nr. 10 Leordeni, Nr. 11 Popești, Nr. 12 Berceni, Nr. 14 Broscărei), de Tip 3 simplificat (Nr. 15 Măgurele, Nr. 16 Bragadiru, Nr. 17 Domnești, Nr. 18 Chiajna); Fort Tip 3 mixt (Nr. 4 Tunari); Fort Tip 3 Acvatic (Nr. 5 Ștefănești) și Tip Unic sau Tip 2 Modificat (Nr. 6 Afumați).

Deoarece atitudinea ostilă a Parlamentului continua să împiedice lucrările la fortificații, regele a avut o discuție pe această temă cu primul-ministru Theodor Rosetti în cursul căreia și-a manifestat interesul pentru finalizarea lor. Ca urmare, guvernul l-a însărcinat pe noul ministru de Război, generalul George Manu, ca ministerul său să prezinte o estimare a investițiilor necesare terminării „Cetății București” și „Liniei Fortificate Focșani-Nămoloasa-Galați”. Cererea guvernului era generată în egală măsură și de faptul că depășirea serioasă a estimărilor inițiale transformase finanțarea lucrărilor de fortificații într-o problemă majoră a bugetului României.

Referitor la situația creată A. von Wacken, secretarul legației cezaro-crăiești la București, îl informă la 10/22 decembrie 1888, pe Kálnoky, ministrul casei imperiale și de externe al Austro-Ungariei, că *„în ceea ce privește fortificațiile de la București, care la vremea lor au fost aproape cu sîla impuse României de către generalul Brialmont și care în prezent sunt considerate de toți specialiștii drept lipsite de sens, ministrul de război nu are nici un chef să se angajeze prea mult în continuarea lor, decât atât cât este strict necesar pentru a arăta considerație regelui, care și-a angajat prea mult autoritatea personală în această problemă”*.

Intenționând să ceară Parlamentului continuarea finanțării, generalul G. Manu, a cerut informații suplimentare despre fortificații de la Comisia de Apărare. La 10/22 decembrie 1888 aceasta, i-a pus la dispoziție studiile generalilor E. Arion și A. Berindei în care se argumentau utilitatea lucrărilor fortificație de la „Cetatea București” și „Linia F.N.G.” și nevoia de finalizare a acestora. Deoarece ministrul dorea și o estimare a cheltuielilor, pe 23 decembrie 1888/4 ianuarie 1889, Comisia a propus pentru construcții și armament, pe baza unor noi evaluări, alocarea pentru anii 1889-1891, când

se prognoza terminarea lucrărilor, alocarea sumei de 58 milioane lei pentru „Cetatea București” și 10 milioane lei pentru „Linia F.N.G.”

În cele din urmă, evaluarea făcută în Comisia de Apărare, atitudinea regelui și schimbarea atitudinii primului-ministru au determinat Parlamentul României să acorde în aprilie 1889 o primă tranșă de 15 milioane lei din totalul de 58 milioane alocări lucrărilor de apărare.

G. de Coutouly, reprezentantul Franței la București, îl informa la 31 martie/12 aprilie 1889 pe ministrului de externe francez Eugène Spuller despre dezbaterile aprinse pentru obținerea creditului. „Având informații despre raportul Comisiei de Apărare, el remarcă că generalul G. Manu în expunerea de motive pentru credit *„s-a ferit cu multă abilitate să facă aluzie la o întreagă parte din raportul Comisiei Apărării și este probabil că nu va spune nici un cuvânt despre aceasta în Cameră”*. Coutouly se referea la paragraful despre completarea în perspectivă a fortificațiilor de la București și de pe Linia F.N.G. cu noi construcții, care ar fi cerut noi eforturi financiare. *„Sunt convins chiar că, pentru a nu alarma opinia publică, care, trebuie să o recunoaștem, și așa nu este favorabilă proiectelor de fortificații, pe care în toată țara numai regele le dorește – scria trimisul francez – , despre această parte a raportului vor fi informați numai un număr foarte mic de persoane, cerându-li-se discreția cea mai absolută”*. Un alt aspect, sesizat de Coutouly era că *„guvernul pare să fie hotărât să evite pe cât posibil o discuție despre efectivele trupelor necesare pentru întreținerea și apărarea lucrărilor proiectate”*, deoarece Comisia de Apărare estima garnizoana la circa 25 000 de oameni. Aceștia, presupuneau, în perspectivă, fonduri suplimentare.

***Construcția Cetății București intră în linie dreaptă, 1890-1894.
Deși în 1895 s-a proclamat finalizarea oficială lucrărilor acestea
continuă***

Pentru evitarea situației din anul precedent, când *„au rămas aproape 7 milioane neîntrebuințate, din cauza că creditul s-a acordat prea târziu”*, la 11/23 ianuarie 1890, Comisia de Apărare a cerut regelui să intervină pe lângă guvern pentru alocarea din timp a resurselor necesare continuării lucrărilor și sporirii efectivelor Batalionului de asediu, de la 4 companii, la 6 companii.



Foto.7: Bateria 1-2 Chitila. Vedere generală a fortificației fotografiată de pe donjonul din dreapta (care adăpostea cupola unui obuziere de 210 mm).

În 1890 a început o nouă etapă în definitivarea „Cetății București”, prin declanșarea construcției la

primele din cele 18 baterii intermediare, al căror deviz, după recalcularea parametrilor și refacerea proiectelor fusese redus, decât cel inițial, deocamdată pe hârtie, cu 50%. Constructorii și-au propus ca în 1890 să finalizeze cele 10 forturi aflate în lucru și să înceapă, pe lângă bateriile intermediare, construcția ultimelor 8 forturi, dar, cu toate că lucrările au avut un ritm bun, obiectivele au fost atinse doar pe 15/27 februarie 1891. Cele 10 forturi finalizate erau numerele 1-8, 13 și 18, repartizate în majoritate pe direcția de atac nord, cea mai periclitată, și unul, numărul 13 (Jilava), pe direcția sud, spre Giurgiu.

Pentru coordonarea activităților la construcția „Cetății București” și la „Liniei fortificate Focșani-Nămoloasa-Galați”, pe 1/13 martie 1890 **Direcția Lucrărilor de Fortificație** s-a transformat în **Direcția Generală a Lucrărilor de Fortificație**, sub comanda generalului A. Berindei care a primit misiunea să dirijeze toate lucrările de fortificații permanente din România. Aceasta avea două subdiviziuni: **Direcțiunea de Lucrări a „Cetății București”**, condusă de colonelul Ioan Argetoianu, comandantul Regimentului 1 Geniu, și **Direcțiunea Lucrărilor Regiunii Întărite F.N.G.**

În aprilie 1891 s-au încheiat contracte cu antreprenori pentru 4 forturi noi și 1 baterie.

Deoarece în ianuarie 1893 s-a constatat că reducerea de 50% a devizului bateriilor intermediare nu poate fi respectată, Comisia de Apărare a decis, pe 12/24 februarie 1893, efectuarea la forturile „Cetății București”, aflate în lucru, de noi modificări constructive.

Astfel, la forturile 10 **Leordeni**, 11 **Popoști**, 12 **Berceni**, 13 **Jilava**, 14 **Broscărești**, 15 **Măgurele** și 17 **Domnești** s-a renunțat la unele elemente din planurile originale. Ele constau, de la caz la caz, în reducerea numărului și dimensiunilor încăperilor, micșorarea numărului de cofre (cazamate) de flancare, desființarea unor poterne și reducerea înălțimii. În

privința bateriilor intermediare – mai puțin numerele 7-8 **Pantelimon**, 13-14 **Jilava**, 14-15 **Brosărei** – s-a suprimat un număr de cofre și poterne, galerii și cofre de flancare, s-a adoptat profilul în glacis, s-a redus înălțimea cu până la 0,50 m, s-au desființat încăperi și cofre de flancare sau aflate pe axa construcției, s-a renunțat la unele cupole pentru tunuri cal. 150 mm și cal. 57 mm.

Alte economii urmau să se facă prin reducerea la 1,80 m a grosimii bolților la încăperile și galeriile ce mai erau de executat, adică cu 1/10 (20 cm) din proiectul original, la montajul cupolelor, la mobilier, la plantații, la puțurile permanente.

O situație din 1/13 martie 1893 arăta că la această dată erau finalizate forturile 1-8, 13 și 18.



Fortul 9 **Cățelu** urma să fie terminat la sfârșitul anului 1893, iar forturile 10-12, 14-17 la sfârșitul campaniei de lucrări din 1894. În 1893 s-a planificat încheierea lucrului la 15 baterii intermediare (1-2 la 9-10, 13-14 la 18-1) iar în campania 1894, la ultimele 3 baterii (10-11 la 12-13).

Foto.8: Montarea unei cupole „Gruson” pentru obuzierul de 210 mm fabricată în Germania la *Gruson Werke* din Buckau-Magdeburg.

Din 1893 a început montarea cupolelor la forturile „Cetății București”, acțiune care a durat până în anul 1895.

Pe 1/13 ianuarie 1895, lucrările mari erau finalizate și în consecință, Direcția Generală a Lucrărilor de Fortificație și Direcția de Execuție au fost desființate. În același an, pe 19 ianuarie/1 februarie a fost desființată și Comisia de Apărare ale cărei atribuțiuni din domeniul fortificațiilor au fost preluate de **Comisia Fortificațiilor**, nou creată, sub conducerea generalului Ioan Argetoianu.

La 29 aprilie/11 mai 1895 se considera că fortificațiile de la București erau aproape terminate spre deosebire de cele de la „F.N.G.” care erau „complet terminate și armate”.

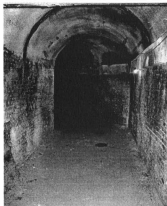


Foto.9: Bateria 1-2 Chitila.
Galeria de sub cupola tunului de cal. 150 mm

În 1895, anul în care se prevăzuse ca lucrările la „Cetatea București” să fie finalizate, constructorii au continuat să monteze uși, ferestre și porți blindate, porți din grilaje metalice, grilaje la puțurile absorbante și poduri mobile, toate realizate în atelierul instalat la Fortul 2 Mogoșoaia. În același timp, firma „Creusot” a montat în beton a 364 plăci de ambrazură în cofrele sau caponierele de flancare pe la frontul posterior al fortificațiilor. În ceea ce privește exteriorul la unele din forturile și bateriilor

intermediare, trupele de geniu au început completarea terasamentelor, fixare parapetelor, nivelarea sau acoperirea cu pământ a părților din beton sau zidărie de la galerii sau locașurile de cupole.

Pe lângă aceasta, s-au mai făcut plantații, puțuri permanente în interiorul lucrărilor, bucătării, poduri metalice, întreținerea baracamentelor și clădirilor. Trebuie menționat că săparea, la forturi și la bateriile intermediare, a puțurilor permanente, pentru apa potabilă, dar și de pentru uz menajer, s-a prelungit și în anii următori; ele s-au încheiat în 1900 odată cu dotarea instalațiilor cu rezervoare și pompe.

O altă operațiune secundară demarată în 1895 a fost dotarea cupolelor pentru artilerie cu streșini metalice pentru a împiedica apa pluvială sau cea din topirea zăpezii să pătrundă în interior. Montarea streșinilor, realizate la Arsenalul Armatei, a început cu 5 cupole, în anul 1895 și s-a prelungit până în anul 1899.

În 1896 au fost abordate o serie de construcții adiacente și terasări. Terasarea și definitivarea terasamentelor deja executate la forturile și baterii construite mai recent a continuat până la începutul secolului al XX-lea. S-au mai executat cofre (cazemat) de flancare la bateriile intermediare 4-5, 5-6 și 6-7 și 4 puțuri în interiorul forturilor. Au fost montate 10 ventilatoare la cupolele pentru obuziere, au fost protejate locașurile cupolelor încă

neinstalate pentru a le feri interiorul de intemperii, au fost întreținute canalele de scurgere, iar în anii următori s-au mai construit puțuri colectoare în zonele periclitate de pânza freatică, cum au fost cele de la Fortul 3 Otopeni și Bateria 2-3 Mogoșoaia. În afara incintei fortificațiilor s-au construit remize, cum a fost cea pentru tunurile de interval "Krupp", md. 1891, cal. 105 mm, la Fortul 13 Jilava și au fost reparate barăci și pavilioane pentru personalul forturilor și bateriilor.

În domeniul camuflării și fixării solului s-a continuat plantarea arborilor, arbuștilor și a ierbii. Serviciul Silvic al armatei efectuând, pe suprafețe mari, răsădiri masive de arbori, arbuști și gard viu, concomitent cu întreținerea terenurilor deja existente. Acțiunea Serviciului Silvic s-a prelungit și în anii următori.

În anul următor, 1897, s-a terminat montarea instalației de curent electric la Fortul 1 Chitila, acesta fiind primul fort complet electrificat.

În 1899 s-au terminat lucrările de montare a restului de 85 de cupole.

Cu toate acestea, într-un raport din 29 martie/10 aprilie 1903 semnat de generalul de divizie E. Arion, comandantul Corpului 2 armată și guvernator al Cetății București, acesta semna o serie de neajunsuri constatate personal. Considera că apărarea nu era încă pusă la punct. El propunea ca în șanțurile forturilor și bateriilor să fie amplasate grilaje și 3-4 rânduri de țepi de fier, montate în beton. Semnala, de asemenea, nevoia de a se relua lucrările de terasare pentru a se reveni la cotele inițiale proiectate, deoarece terenul se lăsase datorită tasării și eroziunii provocate de intemperii. Din cauza intemperiilor șanțurile se colmataseră. O problemă importantă o reprezenta rezolvarea colectării apelor provenite din ploii, topice a zăpezii sau infiltrare, deoarece sistemul de canale existent era inefficient, dovadă fiind numeroasele fortificații care aveau șanțurile, o parte din galeriile de comunicație și chiar încăperi inundate în cea mai mare parte a anului. În același raport din 29 martie/10 aprilie 1903, generalul E. Arion mai propunea realizarea unor lucrări pentru îmbunătățirea cazării trupelor (înlăturarea condensului prin instalarea de ventilatoare electrice pentru egalizarea temperaturii din galerii, introducerea iluminatului electric în cazărmi, galerii, cupole și turele – până la acea dată doar Fortul 1 Chitila era prevăzut cu așa ceva – și introducerea încălzirii centrale în forturi și baterii). Pe lângă atelierul de la Fortul 2 Mogoșoaia și depozitul de muniții, Arion propunea construirea, în fiecare sector, a unor magazii de muniții, ateliere mecanice și remize. Pentru comunicații cu exteriorul, pe lângă columbăria militară a Regimentului 1 geniu, el propunea înființarea unui parc de aerostație și a unui post t.f.f.

Aceste propuneri au fost în mică măsură realizate, deoarece la începutul secolului al XX-lea România a trecut printr-o puternică criză economică care a afectat și finanțarea armatei.



Foto.10 : Vizita delegației militare japoneze conduse de generalul conte Maresuke, Noghi, învingătorul de la Port Arthur, la Fortul 1 Chitila. El este încadrat de ministrul de Război, Nicolae Filipescu și generalul Grigore Crăiniceanu, specialist în fortificații. Al doilea din stânga generalului Crăiniceanu se află generalul Constantin Coandă, guvernatorul Cetății București. Vara anului 1911.

Fortificațiile permanente la 1914

După declanșarea Primului Război Mondial, în august 1914, în domeniul fortificațiilor au apărut primele surprize. Fortificațiile de la Anvers și Liège, construite în aceeași manieră ca și „Cetatea București” și „Linia F.N.G.”, au dovedit că nu puteau rezista proiectilelor noilor obuziere și mortiere folosite de trupele Puterilor Centrale.

În acest context, pe 10/23 noiembrie 1914, un raport al generalului de divizie Constantin N. Herjeu, guvernatorul „Cetății București”, adresat lui Ionel Brătianu, ministrului ad-interim de Război, a făcut o analiză deosebit de tăioasă a fortificațiilor Capitalei. El nota că „Lucrările de organizare au fost predate înainte de a fi terminate, și astfel au rămas forturi și fortișoare cu armamentul necompletat, iar un sector cu armamentul aproape nul” mai constata lipsa unei mari părți “din armamentul pentru lupta apropiată și pentru apărarea șanțurilor și obstacolelor dimprejurul lor”. De asemenea, rolul defensiv al cetății scăzuse deoarece în acel moment linia de luptă se afla prea aproape de oraș punând în pericol fabricile, uzine și depozitele aflate împrejurul Bucureștilor.

În afară de acestea, parte din armamentul mobil de interval era dislocat pentru apărarea capetelor de pod de la Cernavoda și Turtucaia. De asemenea lipseau din dotarea Cetății armament modern pentru supraveghere și comunicații: baloane, acrostate și avioane pentru recunoașteri și cercetări la mari distanțe, periscoape pentru artilerie, proiectoare electrice, o stațiune de telegrafie fără fir. Pe lângă acestea,

efectivele de artilerie și geniu cetate erau insuficiente pentru întreținerea „lucrărilor și materialului care au costat peste una sută milioane”.

Tabloul prezentat era sumbru și, în condițiile priorităților financiare impuse de pregătirea de război, cheltuielile pentru „Cetatea București” erau inutile și chiar riscante.

Ca urmare, pe baza „Planului de completare, transformare și reformare a armamentului, munițiilor și materialului de război”, adoptat de guvern în august 1914, pentru a găsi soluții la închiderea surselor de import de armament, în perioada neutralității României dintre 1914-1916, s-a decis dezarmarea „Cetății București” și a „Liniei F.N.G.”, iar cu armamentul aflat aici să se înzestreze fortificații pasagere de pe crestele Carpaților și să se întărească defensiva capetelor de pod Turtucaia și Cernavoda. Piese de artilerie rezultate au fost montate, începând din 1915, pe afeturi construite la Arsenalul Armatei și Atelierele C.F.R. Prin acest procedeu s-au realizat tunuri de însoțire a infanteriei, tunuri antiaeriene și tunuri de munte cal. 53 mm și 57 mm, iar cu cele cal. 105, 150 și 210 mm s-a completat înzestrarea noilor regimente de artilerie grea.

După intrarea României în Primul Război Mondial, desfășurarea campaniei din 1916, după un scurt succes în Transilvania, a determinat retragerea armatei române spre Moldova. După bătălia Bucureștilor, încheiată defavorabil oștirii noastre, trupele române s-au retras.

Bucureștiul a fost declarat oraș deschis iar comandantul trupelor germane, feldmareșalul August von Mackensen, a fost informat despre aceasta pe 22 noiembrie/5 decembrie 1916, comunicându-se că Bucureștiul nu mai avea fortificații operative.

Ocuparea Bucureștiului, care s-a produs pe 23 noiembrie/6 decembrie 1916, în jurul orei 12, trupele germane intrând în Capitală, fără luptă, pe Calea Griviței.

La auzul veștii, feldmareșalul Paul von Hindenburg, șeful statului-major al armatei germane, a notat: „*Noi știam că Bucureștii sunt o cetate puternică și adusesem pentru a o reduce, material de artilerie de cel mai mare calibru; acum această faimoasă cetate nu era decât un oraș deschis. Nici o piesă de artilerie nu mai încorona puternicele sale întărituri și cupolele sale blindate se transformaseră în cupole de lemn. Spionajul nostru din timp de pace, așa de lăudat de inamicii noștri, nici nu parvenise să constate că Bucureștii au fost dezarmați, înainte de intrarea în război*”.

Un inventar la zi

După încheierea Primului Război Mondial, forturile și bateriile „Cetății București” au rămas pe mai de parte în cadrul domeniului militar. Parte din ele au fost cedate Ministerului de Interne, cum a fost Fortul 13 Jilava, transformat în închisoare.

În general, fortificațiile au fost utilizate pentru cazarea trupelor sau ca depozite de armament și muniții ale armatei. Câteva dintre acestea, din cauza neglijenței sau autoaprinderii muniției vechi, au sărit în aer producând și numeroase victime. **Bateria 2-3 Mogoșoaia**, depozit de muniții de artilerie, a fost distrusă la 23 septembrie 1919 de explozia a 32 vagoane de dinamită din cauza unei neglijențe (13 militari și 2 civili morți); peste 10 ani, la 26 septembrie 1929, depozitul de muniții de la suprafață unde se aflau pulbere și proiectile de artilerie a sărit în aer din cauza neglijenței (2 militari morți). **Fortul 9 Cățelu**, depozit de muniții de diferite categorii (grenade, bombe, proiectile de mare calibru, pulberi), a fost aruncat în aer și a fost distrus complet (2 militari morți și 5 militari răniți); tot aici în august 1925 au explodat prin autoaprindere, din cauza căldurii, mai multe magazine de pulbere construite pe terenul fostului fort (4 soldați și 6 civili morți). **Bateria 16-17 Bragadiru**, depozit de muniții, a explodat bateria fiind distrusă complet. **Fortul 17 Domnești**, care adăpostea un depozit de muniții din cadrul firmei „Societatea ferochimică”, a sărit în aer la 12 noiembrie 1923 (5 militari și 12 muncitori morți); în august 1932 magazia cu „pulberi dubioase” a explodat din cauza temperaturii exterioare. **Bateria 18-1 Chiajna**, un depozit de muniții a sărit în aer la 12 octombrie 1921 (8 militari morți).

După cel de-Al Doilea Război Mondial, prin tratatul de pace de la Paris, care a inclus România de partea puterilor învinse deși participase consistent și la ultimele luni la războiul împotriva Germaniei și Ungariei, armata română a fost obligată să cedeze materiale de război (autovehicule, aparate de zbor, stații radio ș.a.m.d.) și construcții (cazărmi, poligoane, forturi și baterii) către autoritățile civile și ministerele de Interne și ale Securității Statului. În acest fel o parte din fortificațiile „Cetății București” au primit altă destinație. Unele dintre construcții au ajuns la autorități locale din jurul Bucureștilor, care, după 1990, au procedat la retrocedări sau transferuri de teren acestea ajungând în posesia unor persoane sau societăți particulare. Așa că nu trebuie să ne surprindă afișe cu anunțuri seci ca „Proprietate Privată. Intrarea Interzisă”, deși zonele sunt părăsite iar proprietarii așteaptă vânzarea către investitori puternici financiar, sau, în locurile în care tranzacțiile au izbutit, panouri mari ale unor firme cunoscute.

Încercând să facem o trecere în revistă a situației actuale a forturilor și bateriilor ce compuneau „Cetatea București”, în urma unor investigații sumare, am constatat următoarele:

Au rămas în administrația integrală a domeniului militar: Fortul 4 Tunari – unde se află „Centrul de Intervenții în Situații de Urgență” –, Fortul 5 Ștefănești, Fortul 7 Pantelimon, Fortul 8 Cernica – care adăpostește Școala de Aplicație a Artileriei Anteriene –, Fortul 11 Popești, Fortul 14 Broscărei, Fortul 15 Măgurele, Fortul 16 Bragadiru, Fortul 17 Domnești – poligon al Garnizoanei București; Bateria 1-2 Chitila – unde se află poligonul Regimentului 48 Transmisiuni –, Bateria 5-6 Ștefănești – singura baterie restaurată și amenajată de către militari ca centru de agrement –, Bateria 6-7 Afumați, Bateria 11-12 Popești, Bateria 12-13 Berceni, Bateria 17-18 Domnești.

În administrația Ministerului de Interne se află Fortul 13 Jilava în care, după Primul Război Mondial s-a instalat o închisoare militară. Acum, aici funcționează infirmeria centrală a închisorilor. La Bateria 7-8 Pantelimon, se pare, este o unitate S.R.I. sau a Jandarmeriei.

Alte fortificații au fost cedate, parțial, unor întreprinderi civile cum sunt jumătate din Fortul 3 Otopeni, pe care Regimentul 48 Transmisiuni îl împarte cu firma „Zarea”. O situație similară se semnalează și pentru Fortul 1 Chitila.

În posesia administrației civile sau a unor persoane particulare se găsește Fortul 1 Chitila – aici este adăpostită o fabrică de murături –, Fortul 2 Mogoșoaia – șanțul reduitului a fost acoperit și transformat în ciupercărie –, Fortul 6 Afumați – în care se află depozitele firmei „SOCERAM”. Bateria 3-4 Otopeni – în prezent inundată –, Bateria 9-10 Cățelu – unde există un poligon pentru pistol și pistol-automat. În perimetrul Bateriei 10-11 Leordeni se complexul de agrement „Miorița Winter”. În Bateria 13-14 Jilava se află de câteva decenii, Arhiva Națională de Filme iar în Bateria 15-16 Măgurele, care aparține de Institutul de Fizică Atomică, până la mijlocul anilor 1990 a fost depozitate deșeuri nucleare.

Nu am izbutit să aflăm date certe despre Fortul 9 Cățelu, Fortul 10 Leordeni, Fortul 12 Berceni, Fortul 18 Chiajna, Bateria 4-5 Tunari, Bateria 8-9 Cernica, Bateria 10-11 Leordeni, Bateria 14-15 Broscărei, Bateria 16-17 Bragadiru.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Documente privind istoria militară a poporului român, iulie 1878-noiembrie 1882, Editura Militară, București, 1974.

Documente privind istoria militară a poporului român, noiembrie 1882-decembrie 1885, Editura Militară, București, 1974.

Documente privind istoria militară a poporului român, ianuarie 1886-mai 1888, Editura Militară, București, 1975.

Documente privind istoria militară a poporului român, mai 1888-iulie 1891, Editura Militară, București, 1975.

Documente privind istoria militară a poporului român, iulie 1891-decembrie 1894, Editura Militară, București, 1976.

Documente privind istoria militară a poporului român, ianuarie 1895-decembrie 1896, Editura Militară, București, 1975.

Tell, Colonel Alecsandru, *Sectia Documentare a M.M.N., H. 907 Adevărul asupra fortificațiilor de la București, de un martor ocular*, București, 1891.

Căzănelteanu, C., *Cu privire la fortificarea Bucureștilor la sf. Sec. XIX*, în „București. Materiale de Istorie și Muzeografie”, nr. VIII, 1971, p. 185-191.

Craînceanu, Major [Grigore], *Expériences des coupoles à Bucarest*, Bucarest, 1886.

Craînceanu, Căpitan Grigore C., *Constituirea cetăților și fortificarea țărilor cu aplicațiune la fortificarea României*, București, 1883.

Discursul d-lui general I. Emanoil Florescu relativ la creditul cerut pentru fortificații, Ședința Senatului de la 4 mai 1890, București, 1890.

Hann, Major ing. Felician, *Scurt istoric al dezvoltării fortificației permanente în România*, f. I., 1958.

Hârjeu, C. N., *Istoria Armei Geniului*, București, 1902.

Instrucțiuni provizorii pentru obuzierele de 210 mm model 1888 în cupole Montluçon și Gruson, București, 1889.

Instrucție provizorie asupra regulărilor tragerii cu tunurile de 57 mm cu tragere repede din turele, București, 1897.

Năsturel, General P.V., *Fortificațiunea cuirasată*, București, 1913.

Niculae, Locotenent-colonel Nicolae, *Fortificațiile în sistemul de apărare a României în 1882-1912*. În „*File din Istoria Militară a Poporului Român. Studii*”, volumul I, Editura Militară, București, 1973, p. 111 - 144.

Nomenclatura materialului de artilerie, București, 1897.

Vasilu, Locotenent colonel D. I., *Fortificația permanentă contemporană (1914-1934)*, București, 1934.

Vasilu, Colonel D. I., *Studii și documente în legătură cu fortificațiile române în secolul al 19 - lea (Experiențele de la Cotroceni)*, vol. II, București, 1936.

Summary

With the ruling of king Carol I, the problems in the Balkan area and the modernization of Romania, the problem arose of achieving a fortification system. Forts and batteries were built, according to foreign and local experts. The fortification of Bucharest was problematic and involved serious financial efforts. The paper renders the history of these military constructions, following their destiny up to the present day.